

Välling-
klockan
(ovan)
och
Tufvas-
gårdens
fönster
vid
Brinkens
museum.

*Trevlig
sommars!*

Ordförandens spalt

Vi har återigen påbörjat en ny säsong på våra museer. Talkogängen har redan varit samlade flera gånger och städpatruller har skurat och fejat i våra stugor, hallar och andra utrymmen. Det kan inte upprepas tillräckligt många gånger hur värdefulla dessa arbetsinsatser är för att vår förening skall kunna bedriva sin verksamhet. Utan dessa eldsjälar, som år efter år ställer

En eldsjäl fyllde 80!
Grattis Siri!

Foto Gunnel Smulter

upp och jobbar utan den minsta ersättning för museiföreningen, skulle vi inte ha dessa fantastiska museer och andra verksamhetsområden att visa upp för allmänheten. Men det är samtidigt roligt att se när talkogängen samlas och tillsammans åstadkommer saker, hur man känner tillfredsställelse med de resultat, som uppnås.

Det, som våra besökare ser på våra museer vid Brinken och på Båtmuseet, är sammantaget ett resultat av otaliga arbetsinsatser under årens lopp av eldsjälar, som brinner för sin sak. Ett annat synligt resultat, som uppstått genom otaliga arbetstimmar, är föreningens tryckalster, böcker, broschyrer, *Aanacko* och inte minst

medlemsbladet *Vällingklockan*. Dessutom uppdateras föreningens hemsida regelbundet med ny och aktuell information.

Redan innan våra museer har öppnat officiellt har vi kunnat glädjas åt en lång rad av grupper, som besökt oss. Vi välkomnar alltid grupper. Det är enklare att ordna med guidning och service när man vet om ett besök på förhand. Grupperna från våra olika skolor är också årligen återkommande på värkanten och alltid lika välsedda på våra museer. Vi ser det som en av våra viktigaste uppgifter att till det uppväxande släktet kunna förmedla kunskapen om hur vårt samhälle levde och fungerade förr i tiden!

Kvarkens båtmuseum börjar nu ha sina nybyggen i det närmaste klara. Det är endast parkeringsplatsen och finslipningar med staket och dylikt, som återstår. Båtmuseet har i dag verkligt fina utrymmen för utställningar, föreläsningar och andra evenemang av olika slag. Det nya varma utrymmet ger oss precis de möjligheter vi eftersträfvade, nämligen att

kunna förlänga verksamhetsperioden med några höst- och vårmånader.

Byggandet av de nya utrymmena på Brinken har påbörjats och den nya byggnaden skall vara klar i höst. Vi är glada över att kunna åstadkomma dessa nya ändamålsenliga utrymmen på Brinken eftersom vi vet att de kommer att hjälpa oss mycket i vår fortsatta verksamhet.

I detta sammanhang vill jag också tacka våra bidragsgivare ännu en gång. Utan era bidrag skulle det inte ha varit möjligt att förverkliga våra drömmar!

På annan plats i detta nummer av *Vällingklockan* redogörs närmare för sommarens program.

Vi hoppas på en livlig sommar med många besökare på våra museer och deltagare i alla våra evenemang!

Gustav Smulter

Nybygget vid Brinkens museum: för arbete, utställningar och lagring. Ove Lindberg Construction bygger på entreprenad. Bygget är ett **Leaderprojekt**. Bilden är tagen den 19 juni 2014.

För 100 seklet sedan

MALAX FICK tidigt publicitet i Vasabladet 1914, redan på nyårsdagen meddelades att en från kommunens fattiggård förrymd "vansinnig mansperson" omhändertagits i stadsdelen Dragnäsback. I samma tidningsnummer framgick i olika orters befolkningsstatistik att det gångna årets antal döda i Malax varit ovanligt högt – ett hundratal, liksom också antalet döda i lungtuberkulos, vilka utgjorde nära en tredjedel av samtliga avlidna. Nära förknippat med det senare var notisen om beslutet att genomföra en stor folkhälsoundersökning i kommunen, "icke minst ur synpunkten av lungsotens ökade

PLANERAD UNDERSÖKNING AV FOLKHÄLSAN I MALAX.

Söndagen den 28 dec. sammanträdde några för saken intresserade personer i Malax för att diskutera frågan om möjligheterna för en massundersökning av befolkningen i den allmänna folkhälsans intresse. En sådan undersökning ansågs icke minst ur synpunkten av lungsotens ökade härjningar å orten vara högeligen av behovet påkallad, och enligt vad de närvarande hade sig bekant förefunnnes för anstaltande av en dylik undersökning i någon av Österbottens svenska kommuner under

VBL 3.1.1914

härjningar å orten". För ändamålet bildades under befallningsman Tidströms ordförandeskap en stor kommitté med representanter för alla Ytter- och Övermalaxbyar. Ansvaret för att verkställa undersökningen och rapportera dess resultat anförtröddes kommunalläkaren Hampus Granfelt.

Granfelts utredningar kom att beröra inte bara förekomsten av tuberkulos och andra sjukdomar, utan också faktorer som kunde inverka på kommuninvånarnas hälsotillstånd, som exempelvis deras matvanor, utkomstmöjligheter och bostadsförhållanden. Undersökningsrapportens värde som tidsdokumentation ökar

ännu mer genom att man passade på att studera också många andra saker, bland annat Malaxbornas personlighetsegenskaper, brottsförekomst och sedlighet, jordägornas och bebyggelsens omfattning och utbredning. Kuriösa och dubiösa ur våra dagars perspektiv var vissa observationer gällande vad som betraktades som raskännetecken: främst hår- och ögonfärg samt skallform.

Granfelts redovisning av undersökningen gavs 2006 ut i museiföreningens skriftserie under titeln *Malax 1914*, och här kan man i text, tabeller och skissritningar detaljerat

ta del av information om den tid i Malax för 100 år sedan då tusentalet kommuninvånare vistades i USA, då antalet helfinska familjer uppgick till ett dussin, då brännvinsförsäljning och fylleri var den vanligaste formen av kriminalitet, då separator skaffats till nästan varje gård, då vanligt folk mest gick barfota om sommaren, och då inte ens männens medellängd nådde upp till 170 cm.

* * *

REDAN I FEBRUARI kunde man också i en längre Vasabladsrapport från Malax hitta några få rader om att det hållits ett förberedande möte inför bildandet av en ny ungdomsförening på orten, och med större mediauppmärksamhet än så omgavs faktiskt inte årets kulturhändelse i kommunen, dvs. tillkomsten av Övermalax

BREV FRÅN MALAX.

En ny ungdomsförening är under bildande i Övermalax. På cirkulerande listor för medlemsanteckning ha ett 80-tal ungdomar antecknat sig. På lördagen ägde ett förberedande möte rum, varvid en kommitté tillsattes för utarbetande av förslag till stadgar.

VBL 17.2.1914

ungdomsförening. Det hade visat sig att den redan 1888 bildade Malax ungdomsförening i praktiken mest blivit en Ytterbyförening, och behovet av en skild förening för den andra kommunhalvans del var uppenbart. Motståndet

mot en dylik sammanslutning för odlande av förnäma och förvärldsligade fasoner var stort speciellt bland många äldre och religiösa, i föreningshistoriken återges följande yttrande, som en bonde av den gamla rejäla stammen fällt:

– *Ta daaji di kämber me i tålo de förening ti Öväbyyji ska int vi behööv oppleev. Så mytji räidit folk finns e noov ännu i byyji, så di mäktar haald fäni vi hoonä.*

Men den konservativa fronten bröts på ett för många kanske litet överraskande sätt av självaste kyrkoherden Fontells positiva inställning. Den vördige prostens insåg en kulturell förenings möjligheter att inverka förändlande på ungdomslivet, och hans auktoritativa ställningstagande hade avgörande betydelse för att föreningen kunde stiftas under möten i februari-april, med ovannämnde Tidström och läraren Mattias Mattlar som förgrundspersoner. Resten är historia, som sammanfattats i en nyligen utkommen hundraårshistorik av Lisbeth Bäck, i vilken också ingår Torsten Lindgårds 1964 utkomna femtioårshistorik.

* * *

I SENASTE ÅRENS Vällinglockor har upprepade gånger omnämnts insändardebatter som under det tidiga 1910-talet fördes mot eller mellan kommunalpolitiker och andra män med inflytande i Malax. Vårvintern 1914 var det den extremt mångsysslande orgelnisten Mikael Hagberg, som i Vasabladets "Allmänhetens spalt" attackerades. Som ordförande i Malax m.fl. kommuners kreatursförsäkringsbolag beskyldes han för långvarigt bristfällig information om bolagets ekonomiska läge och om grunderna för debiteringar av delägarna m.m., och anklagelser för liknande försummelser riktades också mot honom i hans egenskap av disponent-kassör för andelsmejeriet. Även efter att Hagberg i ganska nonchalant ton försvarat sig mot angreppen i en insändare daterad i Gamlakarleby beskyldes han för att gå som katten kring het gröt, och han uppmanades bekväma

Uppåttag till diskussion frågan om: huruvida den tilltänkta föreningen skall vara Ungdomsförening enbart eller tillika vara nykterhetsförening, d.v.s. sprida absolut nykterhet af medlemmarna. Mötet beslut att föreningen skall vara enbart Ungdomsförening.

Frågan om Övermalax ungdomsförenings medlemmar också borde vara absolutister satte spår redan i mötesprotokollet fört den 15 februari 1914 (ovan).

Dans vid Övermalax uf:s lokal Solhem 1934. Foto Torsten Lindgård.

Mikael Hagberg som disponent i andelsmejeriet.

sig tillbaka till hemorten för att själv reda ut allt trassel – sista insändarens slutkläm var att mejeristyrelsen skulle se till att han lade fram regelrätta redovisningar, ”om än det skall ske med lagens tillhjälp”.

Från allmänheten.

Anhållas om plats för nedanstående i Eder ärade tidning.

Såsom svar till »flere laxare» får jag i korthet meddela, att mina redovisningar och böcker äro klara, så att t o. m. laxarna kunna granska dessa vilken stund som helst. Mina utdebiteringar stöda sig på föreningens stadgar och bestyrelsens beslut.

Alltså inga som helst egenmäktiga tillgöranden.

Vad Andelsmejeriet vidkommer, har jag för mer än en månad sedan anmält till styrelsen om min avgång från disponent- och kassörsbefattningarna.

Årsberättelse om att mejeriet stått det sista året har jag för ingen del något att skaffa med, utan är det styrelsens åliggande, ifall det nämligen finns någon sådan. Gamlakarleby den 22 mars 1914.

M. Hagberg.

VBL 28.3.1914

* * *

UTE I REGIONEN följde man hela våren med försöken att reda upp konkursboet efter Nykarleby aktiebank, och att avslöja de felgrepp och direkta olagligheter som förorsakat bankens dramatiska krasch i slutet av föregående år. I nöjeslivet riktades stor uppmärksamhet mot ”den moderna, mycket omtalade Tango-dansen”, som det hette i reklamen för en tangofilm i Vasa. Bland annat avvisade engelska adeln och hovet denna ”den moraliska dödens dans”, och i påvens Rom var den förbjuden, även om hans helighet Pius X närmast bara verkar ha varit road när två ungdomar på hans begäran demonstrationsdansade för honom.

Beträffande storpolitiska världshändelser meddelades i slutet av juni att arvtagaren till Österrike-Ungerns tron, ärkehertig Franz Ferdinand, utsatts för ett dödligt attentat i Sarajevo. Ett tronföljarmord väckte förstås allmän uppmärksamhet, men få kunde väl förutse att incidenten skulle leda till ett världskrigs utbrott efter bara någon månad.

Leif Finnäs

Min pappa Elis Backman (1910-1992) hade ett mycket bra minne och berättade gärna sina minnen från olika skeden i livet. Jag spelade in många kassetter och gjorde anteckningar under tiden han berättade.

Gengasminnen

I OKTOBER 1989 berättade min far om gengastiden under kriget. Alla bilar körde på gengas, ved- eller kolgas. Svedlunds kolgas var ett svenskt patent. Man startade med bensin och körde sedan på kol eller ved, kolet var ofta fuktigt. På V 8:ans flak rymdes 18 fat bensin, som kördes från Shell och Standard på Vasklot.

Under kriget var pappa anställd som chaufför på Malax Handelslags lastbil. Han berättade att han körde Handelslagets bil på Shellbensin, Karl Fredmans bilar körde på Standard. På Handelslagets lastbilsflak rymdes 12 fat, men när kolgasaren tog plats rymdes det 11 fat. Riktigt slut på bensin blev det inte under kriget, men när kriget bröt ut kördes lagret vid Vasklot tomt på nätterna. Pappa gömde 2 fat i barkhopen vid *Väktasch Villas i Stolpasgåla*, det var ett reservlager, alla fick en viss ranson bensin. Det var vanligt att skarva i bensinen med Sjangajol från Hartmans, en vätska som blandades i malfärg och fanns på 10 liters kanistrar. Blandningen fungerade bra, de fick köpa en kanister per gång.

Bilisterna hjälpte varandra när någon fick problem på vägen. Det brändes kolmilor, bland annat hos Häggdahls i Molpe och vid *Simpos i Brännona*, hos bröderna Viktor och Johannes Nylund i Brännars, Oravais. Pappa och Karl Palmgren körde många lass kol från *Simpos*, 90 säckar kol rymdes på flaket på Handelslagets bil. Ved till gengas tillverkades av Gunnar Stolpe och Hugo Utgård i det gamla svinhuset vid Andelsmejeriet. Hugo och Edus Lidman körde Petalaxbussen på trådrullar, det var ett restlager från en fabrik.

JAG VAR BARN UNDER KRIGET, men jag kommer ihåg hur viktigt det var med mörkläggningen på kvällarna och att pappa nästan aldrig

Malax Handelslags bil i början av 1940-talet. Jag har antecknat att bilmärket var Reco. Min far Elis Backman (1910–1992) var chaufför på Handelslagets bil och här är Valter Ribacka med som hjälpkarl och jag tror att pappa ville dokumentera att bilen var försedd med gengas. Han har därför bett min mor Meri att fotografera bilen med den nya kolgasaren. Far och Valter skymmer namnet på bildörren, kolgasaren var viktigare.

var hemma. Han körde Handelslagets bil så gott som dygnet runt. Det var varor från Vasa till handelslagets huvudaffär och till alla filialer, men in till Vasa följde både människor och varor med. Mjöl, smör och fläsk smugglades med till släkt och vänner. Vid bombningarna evakuerades folk till Malax. Det fanns inte så många lastbilar, de flesta var beslagtagna och var ute i kriget.

DE HÄR GENGASMINNENA antecknade jag som hastigast vid ett besök hos mamma och pappa i oktober 1989. En annan gång fick jag en bit från en bomb som fälldes i närheten av huset där Elin och Ragnar Herrgård bodde. Bombskärvan finns i soldattorpet vid Brinkens museum. Pappa berättade att han evakuerade familjen, skärvan låg på köksbordet, som var fullt med glassplitter från fönstret. En grannfru sopade hysteriskt ner glasets och ropade: ”*Saatana Molotoff*”.

Siri Hagback

Bombskärvor i soldattorpet vid Brinkens museum. Den vänstra är Herrgård's bombskärva.

Otto Nordström i Övermalax Vias blev en känd man i Malax, inte bara för sitt speciella yrke, utan också för sitt samhällsengagemang som bland annat folkskolivrare. Till ”garvaris” stora barnaskara hörde sonen Elis (1895–1970), i vars minnesanteckningar också ingår nedanstående presentation av fadern och av garveriarbetet på dennes tid. När Elis undertecknar sitt skriveri som ”farfar” har han i åtanke sonsonen Ingvar Nordström, 12 år fyllda när detta skrevs.

En man och hans arbete

Otto Alfred Nordström

Min far Otto Alfred Nordström, född 31 dec. 1865, död 19 jan. 1943, var den andra i ordningen av sex syskon. Uppvuxen på Norrgård hemmansnummer i Malax, där fadern innehade ett torp. Då fadern en längre tid också hade arbete i Vasa, kom barnen också att mycket vistas på samma ort. Äldsta sonen blev murare, den andra (min far) kom i garvarlära. Den tredje besökte Vasa realskola och kom sedan till järnvägen. Den fjärde gick någon termin i Nykarleby seminarium, men avbröt och gick också in vid järnvägen. Den yngste av bröderna hade arbete hos min far som då börjat med garveri i Malax. Dog som 28-åring. Enda systern gifte sig och flyttade till Vasa.

Min far var således det enda av syskonen, som kom att utföra sin gärning i sin hemsöken. Den äldre brodern var också bosatt i Malax, men vistades i Vasa mest på arbetsförtjänst.

I Vasa fanns på den tiden 2–3 garverier, där lärlingar fick praktisk utbildning för sitt yrke. Lärotiden var tre år. Arbetet vidtog kl. 6 på morgonen och fortgick till kl. 7 på kvällen. På söndagarna gick (måste) läropojarna i skola. Läsordningen i skolan upptog läsning, skrivning och räkning. Något historia och geografi

torde också ha förekommit. Efter fullgjort läroavtal erhöles gesällbrev, vilket berättigade innehavaren att bli mästare.

När min far erhöles gesällbrevet 1889, började han genast med garverirörelse i Malax, vilken bedrevs ända till hans död 1943.

År 1908 övertog han genom köp av sin svåger Smulter hemman, som var hustruns hemgård. Garveriet flyttades dit, och hela den

är min hela värld ändå.

Nordströms hus står ännu kvar på Smulterbacken, men garveribyggnaden till vänster är numera ombyggd.

gamla gården ombyggdes till en modern gård. Någon jordbrukare var han inte själv, men familjen, som omfattade 14 barn, hade här lämplig sysselsättning.

Otto Nordström
och hustrun Vendla (f. Smulter)

Om läderberedning eller garverirörelse som hantverk

Ännu in på 1930-talet fanns ute på landsbygden enstaka garverier, där läder framställdes eller bereddes direkt från råvara av hudar och skinn. Ett sådant garveri innehades av min far och torde detta garveri ha varit ett av de sista i bruk i denna landsdel. Efter hans död 1943 upphörde garveriet med sin verksamhet. Ändrade tidsförhållanden, med maskinernas intåg på alla områden, gjorde slut också på detta hantverk.

Råmaterialet i form av hudar och skinn fördes till garveriet, en del som kundernas egendom, och kunde avhämtas som färdigt läder efter 6–7 månader. En stor del hudar inköptes av garvaren och såldes sedan som färdigt läder, eller som färdiga skor. Också hudar importerades från Sydamerika och Kina.

Jag skall här försöka ge en bild av hur läder framställdes i ett garveri på den tiden. Garveriet bestod av två rum, ett stort s.k. rågarveri, med stora kar nergrävda under golvet så att ungefär 10 cm av kanten var ovanom golvet. Dessa kar rymde ca 1500–2000 liter och det fanns 10–12 st. sådana. Det andra rummet var torrverkstad och användes först när hudarna skulle göras färdiga. Ett lagerrum tillkom senare. Hela övre våningen användes som torkrum.

Hudarna skulle först rengöras från kvarblivet kött, horn, öron och dylikt. Sedan fick hudarna ligga i vatten flera dagar. Därefter lades hudarna i starkt kalkvatten, för vilket ändamål fanns stora trälårar, där de fick ligga 2–3 veckor, eller tills håret lossnade. Ca 30–40 st. hudar ingick i varje post. När håret tagits bort lades hudarna i en ny kalklag, och fick ligga ytterligare ett par veckor. Nu följde ett mycket tungt och tidsödande arbete. Hudarna skulle nu renskrapas från allt överflödigt kött och annat som lösts upp av kalken. Nu igen en ny blötläggning, vanligen i ån, 2–3 dagar.

Följande procedur var ”pyren”, en illaluktande blandning som jag inte mera kommer ihåg, men som torde ha varit Alun eller något sådant, för att hudarna skulle bli mjuka. Sedan åter en grundlig sköljning. Efter detta lades hudarna i barklag och fick ligga så i 6–7 veckor, varvid en omröring skulle ske morgon och kväll, eller två gånger dagligen. När så bark-

Från vänster Otto Alfred Nordström med ett falsjäm på en falsbock, i mitten gesällen Molin med en skärkniv och långst till höger gesällen Kvist med en skavkniv på en skavbom. Kvist emigrerade till Amerika. Ragnar Nordströms bild.

processen var över togs hudarna upp, ”stöttes” som det hette, eller en skavning gjordes, och så var det tid att flytta över till torrverkstaden, där smörjningsarbetet samt vaskningen vidtog. Där fanns stora bord där hudarna breddes ut. Först en riklig smörjning på bägge sidor. Därefter fick hudarna torka tills de var halvtorra och så började vaskningen, vilket skedde på så sätt att hudarna lades på bord med narvsidan (hårsidan) utpressad så att den blev slät och fin. Detta skedde med speciella verktyg, och var ett tungt arbete. Både smörjningen och vaskningen skulle upprepas 2–3 gånger med nödvändiga torktider emellan, och så kunde lädret småningom anses vara färdigt.

Den tiden användes både brunt och svart läder. På svenskt håll mest svart, och då måste lädret färgas, vilket var ganska tidsödande arbete med de möjligheter som fanns på den tiden att få färger. Man gjorde själv färgerna. På finskt håll användes uteslutande brunt läder, och när man såg en person med bruna pjäxor eller stövlar, så visste man att han var finne.

Till garverierna inköptes på somrarna stora mängder torr videbark som användes till garvningsmedel. Barken skars på maskin i små bitar, och lager köptes för hela årsbehovet, vilket ibland kunde stiga till 15 à 20 000 kg.

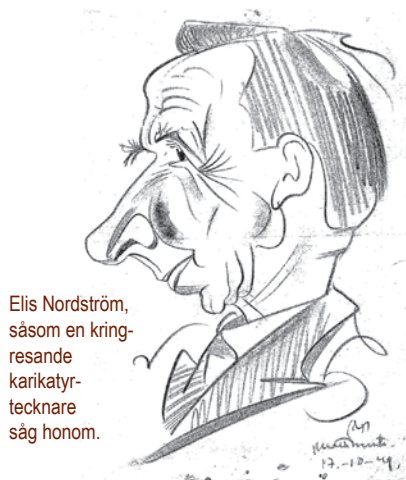
Numera finnes att tillgå utländska extrakter, som gör att garvningen går mycket snabbare. Som ingredienser för smörjningen användes tranolja och talg. Verktygen som användes i garveriet var inte så många och mycket enkla. De som fanns var oftast gjorda av ägaren eller någon bysmed.

Under tidigare år när rörelsen i garveriet var större, hade min far lejd arbetskraft, två och någon gång tre arbetare, eller gesäller som de kallades, för det mesta finnar. Ytterst få garvare som jag kan minnas, har varit svenskar. Detta kan bero mycket på att garveriarbetet var mycket tungt, och ett illaluktande och orent sådant.

Denna enkla och mycket ofullständiga bild som jag här försökt ge av min far och den näring han utövade, kan svårigen förstås av hans barnbarnsbarn. De tidsförhållanden under vilka de levde och verkade, dessa våra förfäder, har inte några jämförelser i vår moderna tid. DE har dock gått före oss och banat väg.

Nedskrivet av din farfar i mars 1964

Elis Artur Nordström

Elis Nordström, såsom en kringresande karikatyrtecknare såg honom.

En flicka for till sta'n.

Det var en kylig majnatt för fyrtio år sedan. Malaxborna förde sina livsmedelsprodukter med häst och kärra till Vasa. Och denna gång var det ett helt följe på väg. Man startade ut på söndagskvällen klockan 9 och gissade på att man skulle vara framme på torget klockan 5-tiden på måndagsmorgonen.

På ett av stadslassen satt en ung och mager flicka instuvad mellan potatisäckar och smörbyttor. Hon var trött och tungsint. Saken var klar: på måndagsmorgonen skulle hon tillträda tjänarinneplats i staden. Färväl till hemmet på Käckurabacken i Malax! Kärt var hemmet, men livhanken var också kär. Flickan som hette Amanda Bergendahl och var 18 år gammal skulle söka sig en väg och försöka stå på egna ben.

Undra på, att tankarna kretsade i huvudet på henne, där hon satt uppkruken på stadslasset. Steget ut ur hemmet är verkligen tungt, i synnerhet om man haft ett gott hem.

Redan som 13-årig var Amanda Bergendahl i tjänst som barnflicka i Vasa. Den tiden var avståndet hem till Malax förfärligt långt, och hon smög sig ofta ut till närmaste gathörn på kvällarna för att få se en skymt av vägen som ledde hem. Där kändes längtan efter hemmet stark; tårarna rullade nedför de bleka kinderna... Det är inte så roligt att ha hemlängtan.

Men nu skulle det bli annat av. Det fanns en matservering vid Storalånggatan 49. Den kallades helt enkelt Malaxköket, ty malaxborna skötte rulljangsen där och malaxborna voro också dess egentliga stamkunder.

Ur arkivets gömmor ...

När Amanda Bergendahl kom till staden, styrde hon kosan dit till matköket. Där blev hon hjälpreda åt fru Nydahl.

Dess värre var det inte att komma i farten. Snart kände sig den unga flickan hemma i arbetet. Och unga flickor och pojkar ha förmågan att kunna drömma stort om framtiden. Den förmågan hade också Amanda Bergendahl. Hon var ju bara en oansenlig tjänsteflicka, men varför skulle inte hon duga att sköta en större matservering! Hon var inte rädd för att arbeta. Tanken mognade långsamt.

Och när fru Nydahl beredde rum på malaxköket, tog Amanda Bergendahl vid. Åren 1911–1913 skötte hon företaget, och det gick inte alls dåligt, men då sedan världskriget bröt ut hajade hon till som så många andra och upphörde med jobbet i matköket. I stället gav hon sig i lag med fru Söderlund och öppnade kaffekök vid stranden, och det gick också rätt bra, men redan 1915 såldes den rörelsen och malaxköket vid Storalånggatan öppnades igen. —

Under fyrtio års tid har Amanda Bergendahl, som numera är gift och kallas fru Dahlström, hållit till i staden och bott hela tiden på Storalånggatan 49–51. Sedan 1925 heter hennes matservering Liberty, men många äldre malaxbor talar bara om »Mandas matköke» eller Malaxköket, som förr.

Föga anade den klena 18-åriga flickan på stadslasset natten till den 4 maj 1903, att hon skulle lyckas slå sig fram så väl i staden.

Hon började sin bana utan startkapital. Redbarhet, flit och målmedvetenhet betyder dock mycket för den, som vill komma sig fram i livet.

Den ungdom som lärt sig detta skall säkert finna sitt mål och sin väg.

—d.

Ur Vasabladet (troligen) 1943. Artikeln är skriven av Torsten Lindgård. Inga Österblad sökte fram artikeln i vårt arkiv.

Guidning vid järnåldersleden 31 maj

Glada skolelever på besök vid Brinkens museum

Timglas vid Brinkens museum

Rabarberskörd!

Länge leve täl- and- an!

Diverse
bilder från
våren
2014.

Trädfällningstälko
vid båtmuseet 5 maj.

Snidjäschgoli byggs ...

... färdig!

Brinkens museiträdgård deltog i
"Öppna trädgårdar" den 29 juni.

Bokloppis både vid Brinkens museum och vid
båtmuseet i sommar! Bokdonationer av Esko
Pursiainens dödsbo (ovan), Håkan Genberg
och Bengt Malmberg m.fl.. Många av böckerna
har registrerats i museernas egna bibliotek.

Båtmuseets
nya hallar inreds.

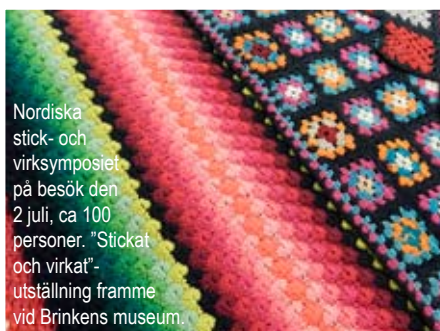
Fotoalbum
donerat av
Bengt Malmberg

Båt
donerad av
Bror Antus

Kanotdonation av Ulf Pensar, Vasa

Nordiska
stick- och
virksymposiet
på besök den
2 juli, ca 100
personer. "Stickat
och virkat"-
utställning framme
vid Brinkens museum.

Hyvel från 1780,
donerad av Clas Fant

Fäleka
lånas till
utställning
i Storkyro

Våra museer och "dagar" sommaren 2014

Kvarkens båtmuseum öppet ti–sö kl. 13–18, 24 juni–10 augusti.
Brinkens museum öppet ti–lör kl. 13–18, 24 juni–9 augusti.

Järnåldersleden och fåbodstigen är öppna dygnet runt, hela sommaren.

Hans Hästbacka

Båtens dag hölls den 14 juni kring temat **Fyrar och båkar i Svenska Österbotten** med Hans Hästbacka som föredragshållare. Hans utställning med samma namn kan ses i båtmuseet under sommaren. Bilden ovan visar Strömmingsbådans fyrland i Bergö utskärgård. Fjolårets utställning **Yrkesfiske i Svenska Österbotten på 2000-talet**, också av Hästbacka, finns även i sommarutställd. Utställningskataloger med bilder i färg kan köpas förmånligt. Även Hästbackas bestsellerböcker kring dessa teman, utgivna av Scriptum, kan köpas vid båtmuseet.

Ett samarbete har etablerats med Finlands fiskerimuseiförening, som i år visar en utställning **Fiskehälsningar!** i båtmuseet. Vykort med fiskemotiv från hela världen!

Andra utställningar i båtmuseet:

118 fartyg Marinkonstnär Henrik Wiklund (f. 1926) har målat 20 nya fartygs- och fågeltavlor som kompletterar tidigare utställning. Fågeltavlor nedan!

Gamla tiders bränslebehållare visas på utterrassen. Kom och känn igen din oljekänister från 50-talet!

Roder och båtbyggare Utställningen har kompletterats.

Hemsidans månadsbilder från de senaste två åren visas också. Informativa "tavlor" om olika föremål.

Hembygdsgden

firas **söndag 13 juli kl 13** (mat kl 11). Traditionell fest med sång, musik och trevlig samvaro. Festtal av PD Lorenz Uthardt, tidigare ordförande för museiföreningen. Nya utställningar. Servering.

Sommarutställningar:

Fattiggubbar i Svenska Österbotten Vackert snidade tavlor (och affisch) av Olle Pursiainen!

Stickat och virkat En utställning sammanställd av museiföreningen. Bild nedan.

Hemsidans månadsbilder från det senaste året.

Museiträdgården är alltid en ständigt skiftande utställning!

Blommornas dag

söndagen den 10 augusti kl 13 vid Brinkens museum. Föredrag av Lasse Barkar om klematis. Museiträdgården i full blom!

Europeiska kulturmiljödagarna

Söndag den 14 september kl 13. Årets tema för Europa är *Den osynliga kulturmiljön*. I år uppmärksammas Holsterbackens fåbodställe. Vi besöker den vackra fåbodplatsen, ännu öppen, omgiven av gammelskog, och vi ser vad som idag kan skönjas av det för 100 år sedan rika fåbodlivet på backen. Husgrunder, källor, "Fassi-Bens" stenkällare, stigar, m.m. syns ännu i marken. Presentationen sker kl. 13–15. – Kör 6 km från Malax kyrka mot Storsjön! Från vägen ca 600 m lång promenad längs stig till fåbodplatsen!

Bilden ovan visar Holsterbackens fåbodställe idag (28 april 2014) och en infälld bild med fåbodstugor för 100 år sedan. Den datorfärdiga får fram "den engelska bilden" på adressen <http://www.europeanheritagedays.com/>

Inne på temat fåbodställen:

Limossen – känt fåbodställe i Malax – besöktes ifjol (22 aug., bild) av Museiverkets representant Jukka Mähönen. Orsaken var att Limossens fåbodstuga, som finns på Fölisön i Helsingfors, får ett nytt tak och restaureras som bäst.

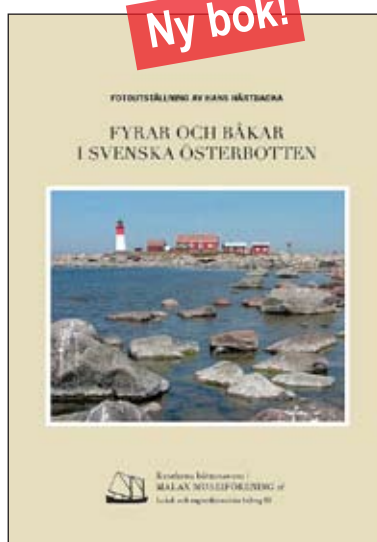

Husbönder och bomärken

Berit Björklunds forskning om husbönder i Malax och Bergö från 1548 fram till början av 1700-talet presenteras i boken som även innehåller många andra artiklar av henne, bl.a. *Vardagsliv* med utdrag ur tingsprotokoll som belyser människornas liv under gångna sekler.

Berit Björklund, Helge Granholm, Siri Hagback och Kent Söderholm redovisar även sin forskning och samling av gamla bomärken.

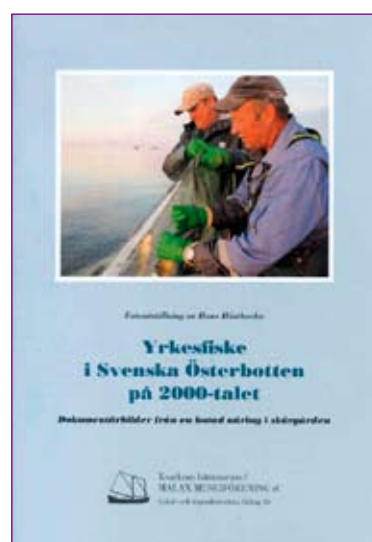
Utkommit i juli 2014. Format A4: 210 x 297 mm, 164 sidor, ca 170 (!) färgbilder. Pris: 25 euro.

Fyrar och båkar i Svenska Österbotten

Utställningskatalog med 32 färgbilder på alla fyrar och båkar i Österbotten med bildtexter och inledande artikel av Hans Hästbacka, känd biolog, fotograf och författare från Närpes. Bilderna tagna under olika årstider. Katalogen baserar sig på hans bestsellerbok *I yttersta havsbandet* (Scriptum, 2013). Bilderna i stort format är utställda sommaren 2014 i Kvarkens båtmuseum.

Utkommit i maj 2014, format 176 x 250 mm, häftad, 36 sidor, rikt illustrerad i färg. Pris 5 euro.

Yrkesfiske i Svenska Österbotten på 2000-talet. Dokumentärbilder från en hotad näring i skärgården.

Utställningskatalog med över 40 färgbilder, bildtexter och inledande artikel av Hans Hästbacka. Skriften ger en inblick i yrkesfiskarens vardag och visar de flesta bilder som ingår i hans bestsellerbok *Väckning 4.30. Om yrkesfisket i Svenska Österbotten* (Scriptum, 2012). Bilderna är utställda i stort format sommaren 2014 i Kvarkens båtmuseum.

Utkommit 2013, format 176 x 250 mm, häftad, 32 sidor, rikt illustrerad i färg. Pris 5 euro.

Köp våra böcker!

- Övabyji i Malax runt 1950* 30 euro
- Båtbyggarna Marander* 10 euro
- Amerika! – Emigration 1900* 10 e
- Glimtar ur en bygdemans liv* 20 euro
- Kust- och älvfiske* 10 euro
- Bilder från det förflutna* 10 euro
- Malax 1914* 5 euro
- Malaxbygden* (med 2 kartor) 30 e
- Minnen från Malax* 5 euro
- Lät solä skin, lät sånna blås* 15 e
- Fattiggården i Malax* 8 euro
- Som det grymmaste krig* 5 euro
- En livsvägs krok* 5 euro
- Storsjön* 5 euro
- Öjna* 8 euro
- Daniel Kiöping-släktverket*
- Maria-delen 40 euro, övriga delar till specialpris!
- Vykort* 0,50 euro /st

Kontakta **Gunnel Smulter**
050 5276595,
gunnel.smulter@malax.fi
Mera info på hemsidan.

Kolla hemsidan!

På hemsidan finns intressanta saker. Under rubriken **Dokument ur vårt arkiv** hittar du:

- By Ärdning 1820–(1888)
- Dokument om markbyte i Ytterbyn år 1855
- Geografisk beskrivning av Malax socken 1734
- Historik över Malax kommuns spannmålsänemagasin
- Sockenmagasinet – en bildsvit
- Stängselstadgar för Malaks (1907)
- Minnen från Malax – Artiklar ur Vasabladet 1894
- *Maalaxspråttje* – Dialektord från A till Ö

Maalaxspråttje är en diger dialektordlista som Siri Hagback samlat. Meddela henne gamla dialektord som saknas och vad de betyder! Ordlistan publiceras i en ny version på sikt.

Kolla också **månadsbilderna** för Brinkens museum och Kvarkens båtmuseum, likaså de bilder om växter och miljö som presenteras från **Brinkens museitradgård**. Nu kan du också läsa **verksamhetsberättelsen 2013** på hemsidan. De senaste årens **Vällinglockan** finns också på hemsidan. – Nya dokument publiceras på nätet under hösten.

Stort tack till alla
som donerat föremål till
museiföreningen.

MALAX MUSEIFÖRENING rf

Närmare uppgifter om medlemskap, talkoarbeten, donationer m.m. ger styrelsen 2014:

Gustav Smulter (ordf.) 0500-362378, Vidar Björknäs 3651297, Nina Falk (vice ordf.) 050 3003234, Britt-Helen Flemming (kassör) 365 4572, Siri Hagback 365 4344, Gunnel Smulter (sekr.) 050 5276595, Göran Strömfors (båtmus. sekr.) 050 5769475, Nils Sund 365 4152, Inga Österblad 050 5695639, Gunvor Brokvist (adjungerad) 365 4152, Kerstin Hägen (adjungerad) 050 5608573.
– Leif Finnäs 050 5252513 (Vällinglockan)

Vid museernas öppethållning: Brinkens museum (06) 365 1913, Kvarkens båtmuseum (06) 365 1933

<http://museum.malax.fi/index.html>

Bli medlem i museiföreningen! Kontakta någon i styrelsen om du vill bli medlem (8 euro/år). Värva dig själv samt två andra personer som nya medlemmar – då får du gratis böcker och vykort till ett värde av 12 euro! Förutom *Vällinglockan* även tidningen *Hembygden*. Välkommen!

OBS! Då det här numret av *Vällinglockan* utkommer försenat är förfallodagen för medlemsavgiften 2014 framskjuten till 31 juli. Bankgiro är bifogat.

Vällinglockan. Juni 2014. **Redaktion:** Leif Finnäs, Gunnel Smulter och Göran Strömfors (även layout och nutida bilder om ej annat nämns). Bilder: Malax museiförenings bildarkiv.

Stöd verksamheten: donera eller testamentera till Malax museiförening!